

ОД КУЛТУРНОТО МИНАТО

930.85(497.17):398.8(497.17)(082)(049.3)

Благој СТОИЧОВСКИ

ЕХОТО НА ЗБОРНИКОТ НА МИЛАДИНОВЦИ КАЈ БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ

Капитално и мошне значајно дело на гордите македонски синови и дејци, на струшките браќа Димитрија и Константин Миладиновци се јавува на почетокот од македонската национална и културна преродба, бидејќи најстариот од браќата — Димитрија, всушност беше еден од првите што ја разгори преродбенската борба на македонското тло, а помладиот од нив — Константин, спиритуално ја илустрираше со својот капитален зборник од народни умотворби не само македонската преродбена борба, туку и неговата многувековна култура. Златната книга или книгата над книгите како што ја нарекуваа и сè уште го нарекуваат историчарите на литературата овој капитален зборник, беше и останува изворник на речиси сите подоцнежни македонски творци и литературоведи. Тој зборник на македонски народни песни од браќата Димитрија и Константин Миладиновци, како што е познато, е објавен во 1861 година во Загреб.¹

Макотрпен беше патот во создавањето на овој труд што неговите собирачи и составувачи беа принудени да го платаат и со своите млади животи. Во македонската историја, позната по бројни црнила, секоја творечка пројава како да била предвремено осудена да одзема животи, наместо да носи радости, а секој духовен обид на Македонецот од објект на ропството да се издигне до субјект на долгоочекуваната слобода, а со тоа и на творештвото, бил жестоко прогонуван и казнуван. Но,

¹ Зборникот во оригиналот е насловен со одредницата „бугарски“ од веќе познатите причини за кои досега повеќепати е пишувано и што не одговара на вистината, бидејќи речиси најголемиот број од песните се собрани во Македонија и се објавени на македонски народни говори, а само еден мал дел се чисто бугарски песни.

од друга страна, таквите врвни дела претставуваат незаменливи ориентири за нашето постоење, бит и етнос. А, да се соберат, за само пет години, повеќе од шестотини песни, а подоцна да се транскрибираат и отпечатат за само неколку месеци — во оние тешки и неизвесни времиња, претставува чин на врвен вишнеж и подвиг достоин за највисоки дострели.

Со својата изобилност од народното творештво и разногидност, овој волуминозен труд на браќата Миладиновци ја пробуди гордоста на македонскиот човек и сознанието за народното поетско богатство што низ вековите се создавало на ова мало парче земја. А, за идните македонски генерации на млади творци и поети, тој претставуваше редок учебник заснован врз традициите на македонскиот поетски исказ и народен верс. Изворното творештво на Зборникот стана незаобиколен бруток од кој подоцна никна поезијата на Константин Миладинов, а подоцна и на Коле Неделковски, Кочо Рацин, како и на многумина други, сè до најново време. Не помалку значаен е и фактот што благодарјќи на Зборникот на Миладиновци и сета словенска и светска книжевна, пред сè, за фолклорот заинтересирана читателска јавност, се збогати со големо сознание за богатството на народниот гениј на македонскиот народ.

Најраната вест од хрватскиот печат говори за престојот на Константин во Ѓаково што ја донесува весникот „Позор“², од 19 декември 1860 година, соопштувајќи за подготовката на Зборникот. Оваа новина дописникот на „Позор“ ја презема од „Даница“ од Нови Сад³, која за првпат ја информира српската читателска јавност за престојот на К. Миладинов во Ѓаково и за неговиот напор да подготви зборник на народни умотворби.⁴ Вториот одглас за Зборникот го среќаваме, исто така во „Позор“ во бр. 11 од 14 јануари 1861, при што се забележува дека известувачот бил добро запознат со работите околу Константиновиот ангажман за издавање на зборникот на народни песни. Овде е поместен и огласот — повик за преплата. Сепак, најмногу информации за престојот на Константин во Хрватска и за Зборникот од народни песни донесе „Наше горе лист“ во бр. 3 од 25 јануари 1861 во рубриката „Славјанске вијести“.

² »Pozor«, Zagreb, god. I, 1860, br. 67 od 19 prosinca (Urednik Slavoljub Vrbanić).

³ »Danica«, List za zabavu i književnost, Novi Sad, 1, 1860 (Urednik Đorđe Popović); Харалампие Поленакоски, Три прилога за запознавањето на браќата Миладиновци, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, Скопје (1953), 88.

⁴ Веста за подготовката на овој зборник набргу се проширила низ јавноста потесно заинтересирана за оригиналните творечки дарби на македонскиот човек.

Овој весник понатаму ќе даде уште неколку вести во врска со подготовката и излегувањето на Зборникот и благовремено ќе ја информира хрватската јавност за неговото значење.⁵

Како што е познато во месец јуни 1861 година Зборникот беше отпечатен, а Константин, премногу среќен кога го видел плодот на повеќегодишниот труд, првиот примрок му го посветува на неговиот мецена — епископот Јосип Јуриј Штросмајер. Но, радоста на Константина траеше мошне кусо време, помешана со тага, зашто уште во Загреб дознал, дека брат му Димитрија бил затворен. Еден месец по излегувањето на Зборникот, Константин заминал за Македонија. Кога пристигнал во Кукуш, бил уапсен од турските власти, однесен во Цариград и фрлен во затворот кај неговиот брат, кадешто како што е извесно, на 7 и 11 јануари 1862 година нивните тела, едно по друго, биле изнесени мртви, плаќајќи мошне висока цена и положувајќи ги своите млади животи пред олтарот на татковината.

Браќата Миладиновци не успеале да ги распространат песните низ родната Македонија, и пошироко затоа и интересот за Зборникот во почетокот беше поголем во Хрватска отколку кај другите балкански земји.

Особениот ефект со кој Зборникот на Миладиновци брзо го привлече вниманието на фолклористите, како што со право ќе забележи Димитар Митрев,⁶ е во откривањето на Македонија како редок извор на епско богатство. До појавата на Зборникот — во однос на јужнословенскиот фолклор — се знаеше само за епските обележја на српската јуначка поезија. Миладиновци се првите македонски фолклористи што укажаа на нов јужнословенски епски предел, не помалку изразит од српскиот: и по бројноста на песните со богато развиени јуначки мотиви, и по нивната чисто епска специфика. И токму со него, еден од најкарактеристичните во Зборникот, е постигнатата извесна релативна полнота во исказот на еден вид поетски фолклор. Вид што е претставен и со целосна изворност без многу интервенции за дополнително разубавување, како што е случај со некои епски песни, значајно дотерувани од вештата рака на Вук Караџиќ.⁷ И за еден подолг период, Зборникот на Миладиновци, беше непресушен извор за запознавањето на фолклористите со првичноста на македонските епски традиции.

⁵ „Огласот“ — повикот на претплата на Зборникот од народни песни е познат од „Дунавски лебед“, а препечатен е неколку пати на разни места, меѓу другото и во Сочиненијата на браќата Миладиновци. Во комплетите на Народне новине, што ги имаат разните библиотеки во Загреб, Гаково, и некои други места во Хрватска, не е зачуван „Огласот“. Но тој предизвикал голем интерес кај разните редакции на весници и списанија, и тие се огласиле со свои дописки. Види поопширно кај: Х. Поленаковиќ, цитираниот труд, стр. 89—90.

⁶ Димитар Митрев, Книга за Миладиновци (1862—1962), Зборник од студии, статии и прилози, (уводна статија), Кочо Рацин, Скопје (1962), 45.

⁷ Истото, 45.

Веднаш по објавувањето на Зборникот на Миладиновци, од него почнуваат да се преведуваат одделни народни песни, пре сè, кај јужнословенските, балканските и другите словенски народи, а подоцна и во останатиот свет. Ова мошне значајно дело редовно се користи во фолклористичките и балканолошките проучувања.

Енормниот интерес за овој капитален труд беше означен уште и со големиот број претплатници. Од разни места и земји, од Загреб, Љубљана, Белград, Прага, Виена, Будим, Париз, Венеција, Мантова, Дубровник, Осиек, Марибор, Карловци, Крагуевац, Хасково, Макарска — претплатниците ја даваат својата доброволна материјална поткрепа за реализирањето на едно благородно и возвишено патриотско дело.⁸ А меѓу оние што со радост и задоволство ја очекуваа неговата појава беа имињата на видни словенски општественици, научници и писатели кај Хрватите: Ватрослав Јагиќ, Петар Прерадовиќ, Аугуст Шеноа, Никола Хорват; кај Словенците: Крал Дежман, д-р Јанез Блајвајс, Јуриј Добрила, Јанез Били; кај Бугарите: Георги С. Раковски, д-р Петар Берон Васил Д. Стојанов, Теофан Рајнов; потоа кај Србите: проф. Панта Сретковиќ, кај Чесите: Јан Нечашек, Јозеф Хоринек, Мориц Фијалка, Адам Патера, како и некои полски општественици и културно-просветни дејци.⁹ Се разбира, од објективни причини не беа наведени имињата на некои руски учени, иако тоа беше желба на неговите составувачи.

За Зборникот на браќата Миладиновци во светлината на некои литературни критики пишува д-р Воислав Максимовиќ во еден свој краток прилог објавен во Зборникот „Животот и делото на браќата Миладиновци“,¹⁰ при што дава интерпретација на три постари критики, кои директно или индиректно, се однесуваат на браќата Миладиновци. Автори на критиките се Горѓе Магарашевиќ (1857—1931) и Станое Станоевиќ (1874—1837). Нивните текстови се објавени во новосадскиот книжевен магазин „Стражилов“ (во 1885 и 1892).¹¹ Без разлика што некои од ставовите во овие расправи на Горѓе Магарашевиќ и Станое Станоевиќ не се доволно поткрепени и што содржат одредени застранувања, сепак тие се интересни, а делумно актуелни дури и ден денеска. Тие покажуваат од друга страна дека интересот за Зборникот на Миладиновци во книжевната наука постоел уште од времето на неговото отпечатување чијашто актуелност е присутна и во најновите критики на нивните следбеници.

⁸ Димитар Митрев. цит. труд, 48.

⁹ Истото, 48, 49.

¹⁰ Животот и делото на браќата Миладиновци, Македонска академија на науките и уметностите (Зборник на трудови од научниот собир одржан по повод 120-годишнина од смртта, одржан во Скопје на 15 и 16 октомври 1982 година), Види: Vojislav Maksimović, Zbornik braće Miladinovaca u nekim književnokritičkim ocjenama, str. 99—103.

¹¹ Истото стр. 100—101.

Се разбира, за Зборникот на Миладиновци постоел интерес и во Словенија. Тој претставува значаен дел од многустраните македонско-словенски врски. Жив интерес сред словенечката јавност предизвикал уште за време на неговото печатење, кога бројни словенечки културно-просветни дејци се јавиле како претплатници. Сè до ослободувањето, во Словенија Константин Миладинов не бил познат како поет. Во 1948 година, само три години по кодификацијата на македонскиот литературен јазик, излезе од печат избор од македонската поезија, подготвен од д-р Фран Петре.¹² Во оваа едиција К. Миладинов е застапен со песните „Голопче“ и „Сираче“. Песните се преведени од Отон Жупанчич врвен словенечки поет и преведувач. Преку поетскиот превод на Отон Жупанчич, како што ќе забележи Бистрица Миркуловска, словенечкиот читател ја доживеа првата средба со изборот од македонската потеска уметност, чиј основоположник е авторот на чудесната „Т'га за југ“ — привлечен за поети од сите меридијани.¹³

Просветителската дејност на браќата Димитрија и Константин Миладиновци на македонски народен јазик се развивала во оние историски рамки кога јужнословенските народи на духовен план имале напредок во културно-просветниот и националниот развиток. Познато е дека, во тоа време, најблиската ослободена јужнословенска земја беше Кнежевството Србија, на која се потпираше сите јужнословенски народи во границите на отоманската држава во својата борба за културно-просветна еманципација на народен јазик. Димитрија Миладинов беше меѓу првите македонски просветители и преродбеници што за време на своето неколкумесечно престојување во Кнежевството Србија во средината на 1856 година воспостави непосредни контакти со српските јавни и политички работници во тоа време. Првите вести за апсењето на Димитрија Миладинов до српската јавност беа пренесени на страниците на „Световид“¹⁴ од 4 февруари 1862 година и „Српски дневник“¹⁵ од 20 февруари 1862 година.

Мошне позитивен прием, капиталниот зборник на браќата Миладиновци ќе најде кај поголем број фолклористи, книжевни теоретичари, писатели, учени, интелектуалци, што од друга страна покажува дека тој фолклор тие го чувствувале како близок и за многу од нив претставувал инспирација за нови творечки изблици.

¹² Makedonska poezija, Uredil in uvod napisal Fran Petre, Prevajalci: Oton Zupančič, Mile Klopčič, Igo Gruden, Jože Udovič, Lili Novc, Fran Albreht, Bogomil Fatur, Sene Vipotnik, Slovenski knjižni zavod, avgust 1948, Ljubljana, v 2500 izvodov. Истото, Бистрица Миркуловска, Поезијата на Константин Миладинов во Словенија, Животот и делото на браќата Миладиновци, МАНУ, Скопје (1984), 106.

¹³ Бистрица Миркуловска, цит. труд, 110.

¹⁴ Световид, Београд, бр. 10 од 4 февруари 1862 година.

¹⁵ Српски дневник, Нови Сад, бр. 15 од 20 февруари 1862 година.

За возвишениот говор на македонските народни песни во Зборникот на браќата Миладиновци буден интерес пројавуваат бројни културни и општествено издигнати нивни современици и учени, како и повеќе весници и списанија. Во 70-тите години од минатиот век во бугарскиот печат почнуваат да се јавуваат рецензии за Зборникот на Миладиновци. Таква една рецензија, што заслужува да се издвои, е онаа на П. И. Данчов, во која, откако ја наведува класификацијата на песните и подвлекува дека „таа збирка е најбогата т.е. побогата од збирката на Г. Бого (в. Пеша, 1842), Безсонова (в. Москва 1860)“¹⁶ пишува за затворањето на двајцата браќа во цариградските зандани и за застапувањето на Штросмајер за нивно ослободување. Љубен Каравелов во една своја оценка на зборникот на Миладиновци, Верковиќ и Чолаков, за првиот го подвлекува следното: „Во зборникот на браќата Миладиновци ние наоѓаме еден мал недостаток, т.е. во оние песни, кои му биле дадени од некои Паниѓурци и Коприштинци,¹⁷ браќата Миладиновци направиле неколку грешки, а особено во јазикот. Од тоа се гледа дека тие, „македонски бугари“, не можеле да разберат некои места во горенаведените песни, „ги измениле“ според своето наречје.“¹⁸

Рецензии и написи во врска со Зборникот на браќата Миладиновци наоѓаме и кај други бугарски научници и општественици, како кај А. Теодоров,¹⁹ Ив. Д. Шишманов,²⁰ Петко Р. Славејков, В. Чолаков, Хр. Неделков, Ив. Н. Момчило и др.

Одгласи и одрази на значајното фолклористичко дело на браќата Димитрија и Константин Миладиновци среќаваме и во Црна Гора, Босна и Херцеговина, а во помала мера и во Романија, Грција и Турција.²¹

Од Македонците за Зборникот најрано пишувале Кузман Шапкарев и Рајко Жинзифов, а подоцна се објавени и неколку изданија посветени на животот и работата на овие значајни македонски преродбенски дејци.

Високата оценка и правилниот однос што го имаме денес кон делото на Миладиновци и воопшто кон дејците на нашето преродбенско и национално-револуционерно минато овозможуваат една вистинска евалуација и преориентација и во книжевно-уметничкото обликување на местото и значењето на Миладиновци во нашата историја.

Зборникот на Миладиновци со своето огромно фолклористичко значење — првиот досега најголем зборник на македонско народно творештво — се јавува како вонредно значаен одраз на стремежите со кои се карактеризира преродба во

¹⁶ Сп. Читалище (1874). с. 654—656.

¹⁷ Од Коприштина не е дадена ниту една песна.

¹⁸ Сп. „Знание“ I (1875), с. 159.

¹⁹ Бугарски историчар на литературата.

²⁰ Бугарски преродбеник и фолклорист.

²¹ Но за тие одгласи и одрази помалку е пишувано и истражувано.

средината на минатиот век. Сето најизразито преродбенско во животот на Миладиновци го има својот и богат и непосреден одраз во нивните усилби околу собирањето на песните и објавувањето на Зборникот.

Поради својата мошне значајна културно-просветна и преродбена дејност струшките браќа Димитрија и Константин Миладиновци спаѓаат во редот на најзаслужените дејци на македонскиот народ и претставуваат челни борци и творци за национален идентитет на својот со векови напатен народ. И не случајно овој нивни капитален труд имал виден одглас и ехо како кај балканските народи, така и пошироко.

Blagoj Stoičovski

THE ECHO OF THE COLLECTION OF MILADINOV BROTHERS WITH THE BALKAN PEOPLES

S u m m a r y

The author of this article gives a survey of the echo of the very important work of the proud Macedonian sons Dimitrija and Konstantin Miladinov from Struga, with already all the Balkan peoples. Numerous positive evaluations in more newspapers and periodicals have been given concerning the significance of this collection which confirm the great interest in it from folkloristic, ethnological, linguistic and other aspects. Also, eminent gatherers, historians of literature and scientists in the Balkans in their surveys and articles give a real evaluation for the high values of this up to now greatest collection of Macedonian folk creation.

This capital work of the two Macedonian representatives of the rebirth, fighters and sufferers discovered the knowledge of the folk poetry inheritance that had been created through the centuries on this small piece of land. It represents a textbook for the future Macedonian poetry expression and verse. This selected creation became a rare source and inspiration of a great well-known Macedonian poets and writers.